

нами без штабів, розпис як команди змінити нормати-
 це докладно розповісти, а ще хочеться святкувати радість від першого значного успіху: як показали збори, буд-загонівський рух у нашій області набуває істинного демократизму.

Л. ЯКИМЧУК
 наш кор.

Однак на 1989 рік міська ком-ком не включив об'єкт в план тресту «Вінницяпромбуд»..
Директор А. Гаврилюк.
 Ці товариші дещо не зовсім правильно зрозуміли пропозицію нашого дискусувача. Вони торкнулися лише одного аспекта проблеми

Безумовно, промислові підприємства не можуть не брати участі у здійсненні цієї реформи. Але в якій мірі повинна здійснюватись ця участь?
 Не можна погодитись з автором

співчуває. На що ще звернувся колгоспах, де, незважаючи на соціально-економічні умови, і всього того сектору, що потрібно людині, діти все-таки покидали села. Отже, з цього боку ідея «власної школи» має деякі похибки. Виникає така думка. Сьогодні поширюється ідея

♦ «БІЛІ ПЛЯМИ» ІСТОРІЇ

герпно до тих днів, одній пам'яті згорьовані, печучня, пекучі над мертвими, лоду дітьми, тихі, мовчазні музики, без навіть без труни. еретворювалися вони і сьогодні гадуванням ридцять третій: надно розкидані їхніх могилах — етверо чоловік. залишалось сил там уже думати илу для спорядження . Вони виходили ажкою лопатою навали, чи вже залишаться тут оставивши на навіть імені.

♦ ЦЕ БУЛО СТРАШНІШЕ, НІЖ ВІЙНА

вимерли до однієї душі, — Іван Феодосійович силкується згадати іриває, але вони вже канули в забуття. — А мій дядько Петро Плахотнюк вмер просто на роботі. Зранку зайшов до нас: «Іване, немає у вас хоча б шматочка хліба?» «Немає» — кажу. Він скрушно похитав головою і пішов на греблю на земляні роботи, а вони ж важкі! Звідти й

Один з чоловіків не втримався і з усієї сили вдарив її, але ми оборонили, Зібрала і з тим же клумачком відправили на Гайсин. В село вона вже не повернулася. — тоді ж була знайдена мертвою в озимому ячмені під лісом і Лукія Лешенко. Тіло її було пообрізуване.
 Розповідали ще и такий випадок — поверталася односельчанка з сусіднього

солдати навіть не знали, що ж робиться вдома: листи приходили майже повністю замальовані чорнилом. У деяких залишалися тільки слова «Зрастуй» і «До побачення». Федір Андрійович тоді був шофером начальника штабу. Чугки до молодого солдата таки доходили, що на Україні голод, і начальник штабу підтвердив, але наказав мовчати.

чоловік. Для прикладу можна порівняти з Великою Вітчизняною війною — з її фронтів до Тишківки не повернулося 62 чоловіки. Стільки імен викарбувано на братській могилі. «Це було страшніше, ніж війна, — казали мені чоловіки, — бо там хоч була надія, що тебе обміне куля, або вб'є відразу, а в голод було постійне повільне вмирання».

— Е, у нас ще нічого, можна було триматися, — бадьориться Федір Андрійович. — У Гранові і в Нараївці, сусідніх селах, голод був страшніший. Там вимирали майже цілі вулиці, трупи лежали відкрито по всьому селу, а в нас такого не було. Гранів же колись був більший від Гайсина. В часи колективізації в ньому створили аж дванадцять колгоспів!

Гіркою втіхою може бути те, що когось спіткала більша біда. Однак вона була однією — біда, яка спіткала все селянство. Це — сталінські методи господарювання на селі, які видилися у волюнтаризм, а відтак і у примусову колективізацію. В Тишківці проявлялись всі тенденції, характерні для того періоду життя села. Примусове записування в колгосп, в наслідок чого колгосп розпався — залишилось лише тринадцять господарств на весну 1932, і знову все повторилося. Був збройний опір — з обрізів обстрілювали активістів. Були підпали колгоспного майна. Були і самогубства людей, чне майно силою усуспільнили.

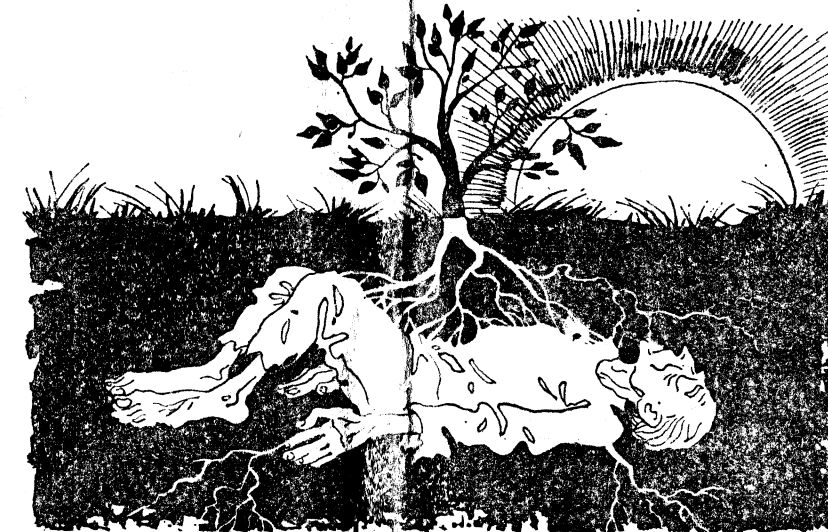
Був, нарешті, і голод. В чому його причини, зараз остаточно сказати важко — тема ще чекає свого дослідника, Скажімо, В. Пахаренко («Літературна

ЧОРНА ВЕСНА

не повернувся.
 Найстрашнішим був початок весни, бо до того часу будь-які запаси вже вичерпалися. Шукали по городах мерзлі напівзгнилі картоплини, викопували в ставку коріння очерету і їли. Коли ж розпустилися рослини, перейшли на зелень. В харч пішов цвіт акації, липи, вишні. Будь-що, аби лиш дотягнути до нового урожаю. Тим, хто працював у колгоспі, видавали по сто грамів мукки, але що то для сім'ї в п'ять — шість ротів... Усі навколишні села сходились до річки Сиб, виловлювали черепаха, раків, рибу. Пішли на їжу, скойки, хоч діти їх ніколи не вживали, Легше було людям, які мали корів.

Але був інший «харч», від якого здригнеться знівільзована людина. То там, то там зринають розповіді про людодівство. Не обминуло це страшне явище і Тишківку.

Розповідає І. Ф. Гурський:
 — Зранку з жінкою збираємось на роботу, я до коней, а вона буряки сапати разом з сусідкою Даркою Крук. А увечері вона каже мені: «Слухай, я не можу за Даркою вгнатися. Вона і живе бідніше, і голодує більше. Де тільки силу бере...» Було у Дарки двійко дітей. Але спостерегаємо, що старшої дочки, Марії, — їй уже років з в'єм, гарненька така, з довгими білявими кісьми — десь не видно. Запитали Дарку. Та вона, каже, померла, я її поховала на цвинтарі. Ну, не верев'ятки ж не будеш, але ока не спускаємо. Меншій дочці Дарки років чотири було. Аж якось збираємось вранці на роботу — і меншої дочки не бачимо. «А де?» — допитуємось: «Та спить он ще на печі», — прикриває хату сусідка. Я дочекався, щоб Дарка пішла, потім заходжу до її хати — порожньо. Немає дитини ніде. А в мене ж своїх двоє росте тут же, в сусідстві. Мало що з ними може статися! Я швидко пішов

ТРИДЦЯТЬ ТРЕТЬОГО

села Зятковець сама. Коли минала ямок, вискочило двоє чоловіків з долотами в руках і накинулись на неї. Обидва вже ослаблі були, тож з кожним могла справитись сама, але ж їх двоє! Поранена, кинулась тікати, і таки добігла до сел. Люди перев'язали і виїхали довгити на пасників, але обох знайшли уже мервими, з закривавленими долотами в холодних руках.

До чого ж треба було досіти людей, щоб вони заради виживання віддали руку на ближнього, на найближчого: мати — на дочку, дочка — на

Потім позичив грошей, разом з ним купив на базарі центнер кукурудзяної мукки, допоміг упакувати і поставити спеціальний штемпель як на військовий вантаж, щоб дорогою не вкрали. Пошта донесла посилку до адресата, і саме не врятувало сім'ю Федора Андрійовича. — Ніхто як слід не турбувався із сталінського керівництва про голодуючі райони. В Грозії пуд кукурудзяної мукки тоді коштував 12 карбованців, а на Україні — 800—900, — розповідає Федір Андрійович. — Можна було б централізовано закупити, привезти. Люди від-

Україна», № 45 за 1988 р.) вважає, що Сталін використав голод для того, щоб поставити селянство на коліна, але йому бракує переконливої аргументації.

Значно глибше розглядає причини голоду професор С. Кульчицький в «Сільських вістях» за 12 червня 1988 року: «Штучне форсування темпів колективізації привело не до піднесення продуктивних сил сільського господарства, а до наростання труднощів. У селян, які несподівано для себе стали колгоспниками, не було стійкої психологічної переконаності у перевагах

♦ ЧИ НАСТАНЕ У ТИШКІВЦІ ВІДРОДЖЕННЯ?

✦ ПІДСУМКИ ТРЕТЬОГО ТРУДОВОГО

ПЕРША ЛАСТІВКО, ЛЕТИ!

—Давайте подивимось у цей зал і скажемо: у що перетворили наш будзагонівський рух? — вигукнув, наче вистрілив, студент з політехнічного Василь Захаров.

Такого початку, такого виступу, здається, ніхто не чекав, хоча, відкриваючи підсумкові збори студзагонівців області, секретар обкому ЛКСМУ Надія Марценюк і закликала до «ділової, серйозної розмови».

Виступ Василя Захарова, який цього літа був командиром будівельного загону «Мир», пропозиції містив у собі чимало. Як виявилось згодом, багато в чому вони були співзвучні думкам інших учасників зборів.

Із звітної доповіді Олександра Резніка:

В минулому році трудове загартування у складі студентських загонів пройшло більше 4700 чоловік, з них 1630 будівельного і 3083 небудівельного напрямку. Посланці студентської молоді Вінниччини трудилися медичними працівниками у Житомирській області, в складі будівельних загонів у Ворошиловградській, Житомирській, Тюменській областях, успішно працювали на полях Криму і Миколаївщини.

Студентськими будзагонами нашої області був виконаний обсяг робіт на суму 2,6 мільйона карбованців на території Вінниччини...

Звітна доповідь командира обласного штабу будзагонів особливої реакції у присутніх не викликала. Не тому що мало конкретних фактів у ній було чи аргументованого аналізу діяльності за рік майже п'ятитисячного будзагону. Більшість тих цифр та фактів активістам з числа сподвижників третього студентського семестру не були новими, не дивували. Лиш висів, як мені здавалось, у повітрі ледь видимий настрій поговорити про те, що хвилювало найбільше.

— Ми на госпрозрахунок! Ми самостійні, хоч не позбавлені обов'язку перераховувати свої, кровні гроші у різні бюрократичні, як на мій погляд, організації! Не вгавав, не стишував емоції Василь Захаров. Задумайтесь над цифрою: більше сорока працівників у штаті Центрального штабу. А чи потрібно їх стільки? Існує ще там відділ нових спрямувань. А що, решта відділів по-старому свою роботу спрямовують? Ми повинні до мінімуму скоротити непотрібні, роздуті штати. Нам слід знати, у що ми вкладаємо свої кошти...

Із звітної доповіді Олександра Резніка:

секретар комсомольської організації Вінницького педагогічного інституту Володимир Підлісний.

— Чому у вузах формуванням будзагонів займаються лише комітети комсомолу, які ні на крихту матеріально не зацікавлені в цьому? — прозвучало у Володимира резонансне запитання. — Вважаю, що з грудня ставки, які належать обласному штабу, потрібно передавати у вузи, оскільки сам штаб з цього часу опиняється на своєрідних канікулах. В інститутах же юнаки та дівчата мають бажання цілорічно десь працювати, і треба допомагати їм влаштовуватись.

Оцінюючи діяльність обласного штабу, Володимир уникнув зайвого критиканства. Скавав, що стосунки з цим відділом обкому комсомолу у педагогічного інституту були завжди діловими, серйозними. Тільки ось з договірною компанією штаб у цьому році «промахнувся». Проведена вона була не зовсім едало, і, як результат, тільки в педінституті мало не половина загонів держала відмову господарників на місцях своїх виїздів.

Із звітної доповіді Олександра Резніка:

Не завжди ініціативи комсомолу знаходять підтримку серед господарників. Розпались загони у Вінницькому медичному училищі, Калинівському технологічному технікумі та ряді інших...

Наталія Васильєва на трибуну вийшла, як зізналась, несподівано навіть для себе. Не думала спочатку бойовий комсорг Могилів-Подільського технологічного технікуму виступати, але ось зачепило за живе.

— Хочу розказати, як працювали ми в колгоспі «Україна» села Серебріїв. Так ось, про господарників. Побутові умови були жалючими, і мало того: розцінки норми встановлювались дуже несправедливо. Чому б ці норми разом з економістом не визначати щорічно прямо на місці роботи, замість того, щоб підсовувати студентам книжечки із встановленими нормативами 53-го року випуску?

Із Наталією Васильєвою цілком погодився після її виступу Андрій Степаненко, начальник штабу трудових справ політехнічного інституту. Влітку юнак виконував обов'язки обласного інспектора будзагонів, то ж яскраві приклади недоброго ставлення керівництва до молодого «робочої сили» знайшлися і у нього.

Підняті на зборах питання тепер важко й перерахувати.

З великим запалом обговорувалось питання прав і обо-

З ХОЛ

Існування приймальників-розподільників для неповнолітніх уже ні для кого не секрет. В країні подібних установ нараховується 182 і через них щорічно проходить 50 тисяч дітей. Про це говорилось на II пленумі Радянського дитячого фонду імені В. І. Леніна, що недавно відбувся у Москві. Що ж являють собою сьогоднішні вихованці приймальника?

Знімки фототарас В. Христенко зроблені в Москві приймальнику-розподільнику. Більше половини потрапляють сюди неблагополучних сімей, де діти не забезпечені, де немає часу на дітей. Дефіцит уваги підмінюють грошима. Розпад родин, неприязняттям сім'ї

ВЛАСНА

У 108 номері «Комсомольського племені» за цього року в рубриці «З пошти відділу учнівської молоді» токар Г. Гаврилюк у своєму листі пропозицію: великим промисловим підприємствам так би мовити, «власні школи». Це, на думку Г. Гаврилюка, шло б профорієнтаційну роботу серед учнівської молоді. Осць які відповіді отримала редакція від підприємств:

ВІННИЦЬКИЙ ЗАВОД РАДІОТЕХНІЧНОЇ АПАРАТУРИ

«В даний час завод виступає замовником в будівництві середньої школи в районі. Ідея будівництва «власної школи» заслуговує уваги, однак з переходом підприємств на самофінансування і госпрозрахунок вимагає ретельного економічного обґрунтування».

Директор заводу В. Редіонова.

ВІННИЦЬКИЙ ХІМЗАВОД ІМ. Я. М. СВЕРДЛОВА

Автор листа «Власна школа» виступив з пропозицією будувати школу на території заводу.

— фінансування «власної школи» виробничого підприємства промайданств. Власні школи кавих судів моє і правління ВІННИЦЬКИЙ ОБ'ЄДНАННЯ «ТЕХ

«... Безумовно, технічна школа, проблема створення такої школи — це питання, яке стосується не лише школи, а й всього підприємства».

ПРОЄМО ІДЕЮ

відбулися у фінансовій діяльності штабу. З 1 квітня обласний штаб студзагонів був переведений на самостійний баланс.

Бюджет планувався нами без участі вищестоящих штабів, самостійно. Штатний розпис затверджувався мною як командиром, і він може бути змінений лише в рамках нормативів оплати праці.

Після Захарова слово взяв

ди обласного студентського загону. Про перше засідання активу цієї ради та про її діяльність наша газета має намір ще докладно розповісти, а поки що хочеться святкувати радість від першого значного успіху: як показали збори, будзагонівський рух у нашій області набуває істинного демократизму.

Л. ЯКИМЧУК
наш кор.

ОБГОВ

У нас така школа є і побудована вона за рахунок заводу. Але на сьогоднішній день вона переповнена. В даний час ми намітили її добудову, розширення...

Однак на 1989 рік міськзаконком не включив об'єкт в план тресту «Вінницяпробуд»...

Директор Л. Гаврилюк.

Ці товариші дещо не зовсім правильно зрозуміли пропозицію нашого дописувача. Вони торкнулися лише одного аспекта проблеми

з цим необхідне коло інших питань, підготовки вчителів прогресивних методів програми, до трудового навчання і т. д.

Безумовно, проєкту не можуть у здійсненні цієї речі в якій мірі повинна ця участь?

Не можна погодити

ВАЖКО, нестерпно повертатися до тих днів, що зяють у народній пам'яті чорною пусткою: згорьовані, виснажені обличчя, пекучі сльози безсилля над мертвими, опухлими від голоду дітьми, майже щоденні тихі, мовчазні похорони — без музики, без процесій, часто навіть без труни. Половина сіл перетворювалися на цвинтарі — вони і сьогодні стоять німим нагадуванням про страшний тридцять третій: без хрестів, безладно розкидані горбики. В багатьох могилах — по двоє, троє, четверо чоловік. У живих ледве залишалось сил поховати їх — де там уже думати про окрему могилу для кожного, чи про спорядження в останню дорогу. Вони виходили з цвинтаря з тяжкою лопатою на плечі і не знали, чи вже завтра самі не залишаться тут назавжди, не залишивши на поверхні могили навіть імені.

● **СЛУХАЮ** спогади очевидців, в уяві встають картини одна страшніша іншої, і серце, здається, зривається і падає в холодну прірву. Важко відтворити події, пережити їх ще раз, але нікуди ми від того не дінемося, бо це обов'язок перед пам'яттю безвинних жертв сталінізму, який привів народ до немислимих, нічим не виправданих втрат. Один з його «витворів» — голод 1932—33 років.

Мій співрозмовник — дев'яносторічний Іван Феодосійович Гурський, колишній перший голова сільської Ради села Тишківки. З натугою пригадує він, як організовували колгосп (на той час він уже не головував), мало не палицею зганяли людей, як кількох чоловік розкуркулили. Троє з них згодом виявилися середняками і повернулися із заслання в село. В 1932 році весь урожай колгоспного хліба пішов у державну хлібозаготівлю, колгоспникам видали всього по п'ять кілограмів — це на весь рік! Обшуків по хатах і примусового «вимітання» до зернини не було, але ж скільки тих п'ять кілограмів для сім'ї! Надовго не вистачить.

— Мама сама вижила, — розповідає Іван Феодосійович, — не вмер ніхто. Спас льон. Моя бабка прядла, то ми на пряжу використовували стебла, а зерно льону я зсипав у скриню протягом кількох років — збирався в майбутньому збити на олію. Пудів із сім було того насіння, воно й врятувало. Сімей з десять було бідніших, з меншим достатком, то ті

◆ **ЦЕ БУЛО СТРАШНІШЕ, НІЖ ВІЙНА**

вимерли до однієї душі, — Іван Феодосійович силкується згадати імена, але вони вже канули в забуття. — А мій дядько Петро Плахотнюк вмер просто на роботі. Зранку зайшов до нас: «Іване, немає у вас хоча б шматочка хліба?» «Немає» — кажу. Він скрушно похитав головою і пішов на греблю на земляні роботи, а вони ж важкі! Звідти й

не повернувся.

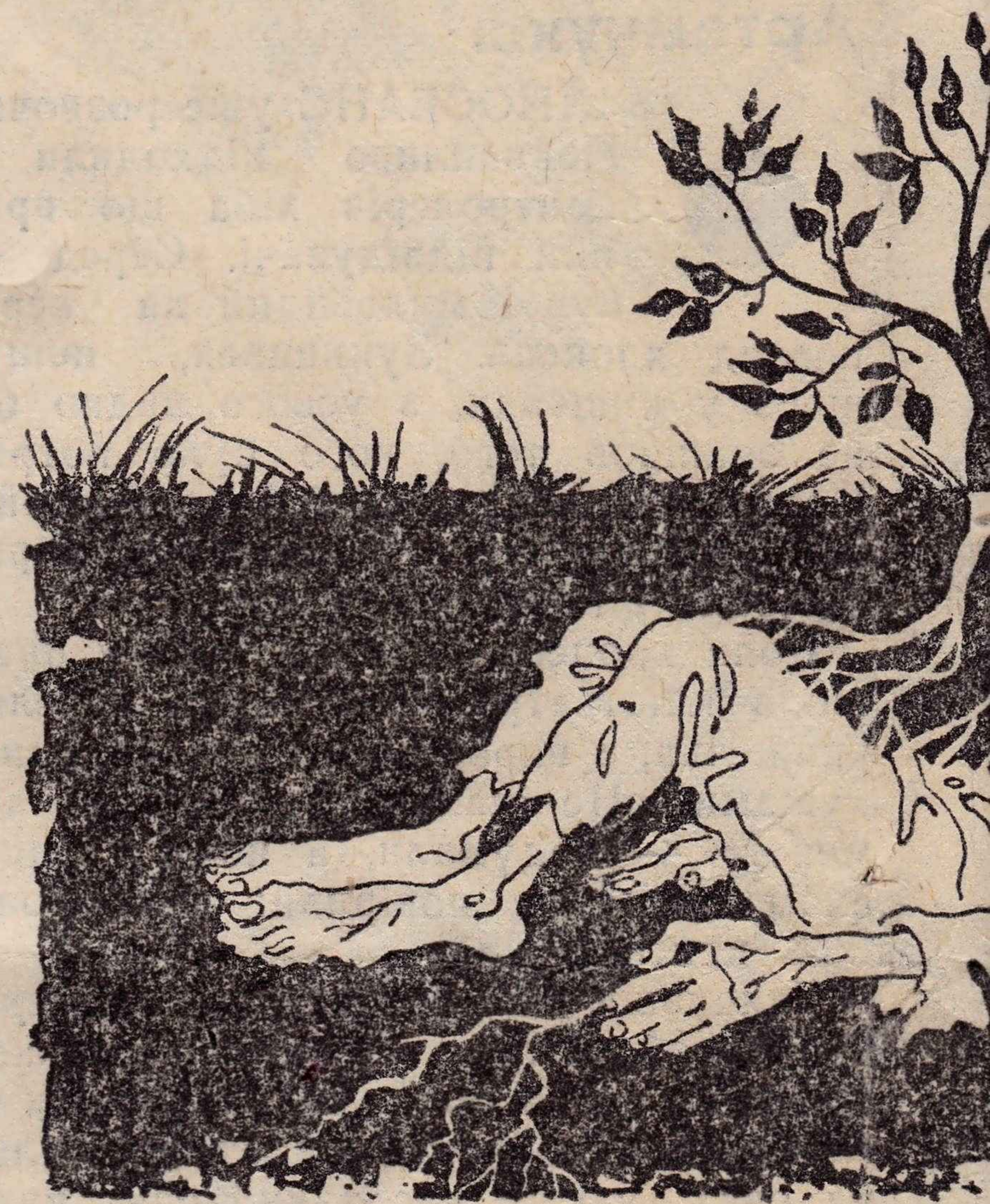
Найстрашнішим був початок весни, бо до того часу будь-які запаси вже вичерпалися. Шукали по городах мерзлі напівзгнилі картоплини, викопували в ставку коріння очерету і їли. Коли ж розпустилися рослини, перейшли на зелень. В харч пішов цвіт акації, липи, вишні. Будь-що, аби лиш дотягнути до нового урожаю. Тим, хто працював у колгоспі, видавали по сто грамів муки, але що то для сім'ї в п'ять — шість ротів... Усі навколишні села сходились до річки Сиб, вилловлювали черепашки, раків, рибу. Пішли на їжу скойки, хоч доти їх ніколи не вживали, легше було людям, які мали корів.

Але був інший «харч», від якого здригнеться цивілізована людина. То там, то там зринають розповіді про людодівство. Не обминуло це страшне явище і Тишківку.

Розповідає І. Ф. Гурський:

— Зранку з жінкою збираємось на роботу, я до коней, а вона буряки сапати разом з сусідкою Даркою Крук. А увечері вона каже мені: «Слухай, я не можу за Даркою вгнатися. Вона і живе бідніше, і голодує більше. Де тільки силу бере...» Було у Дарки двійко дітей. Але спостерігаємо, що старшої дочки, Марії, — їй уже років з в'єм, гарненька така, з довгими білявими кісьми — десь не видно. Запитали Дарку. Та вона, каже, померла, я її поховала на цвинтарі. Ну, перевіряти ж не будеш, але ока не спускаємо. Меншій дочці Дарки років чотири було. Аж якось збираємось вранці на роботу — і меншої дочки не бачимо. «А де?» — допитуємось: «Та спить он ще на печі», — прикриває хату сусідка. Я дочекався, щоб Дарка пішла, потім заходжу до її хати — порожньо. Немає дитини ніде. А в мене ж своїх двоє росте тут же, в сусідстві. Мало що з ними може статися! Я швиденько заявляю в сільраду, приходимо, викликаємо Дарку: «Покажуй, де дітей поховала» «Та я їм окрему могилку не копала, а в ту, де батько похований». Беремо заступ, йдемо разом на цвинтар до батькової могили: «Копай!» Тільки тоді Кручиха здалась. «Їх там немає, — каже, — вони на городі в бараболі». Повела на обійстя, потім взяла мішечок і пішла на город збирати. Принесла кісточки дочок, відрізану голову, пальці.

ЧОРНА ВЕ

ТРИДЦ

села Зятковець сама. Коли минала яр, вискочило двоє чоловіків з долотами в руках і накинулись на неї. Обидва вже ослаблі були, тож з кожним могла справитись сама, але ж їх двоє! Поранена, кинулась тікати, і таки добігла до села. Люди перев'язали і вийшли ловити напасників, але обох знайшли уже мертвими, з закривавленими долотами в холодних руках.

До чого ж треба було довести людей, щоб вони заради виживання піднімали руку на ближнього, на найближчого: мати — на дочку, дочка — на немичну матір. До якого морального виродження треба дійти! Але вина — не тільки в самих селянах, але й в тих, хто довів їх до грані вмирання.

● **ДРУГИЙ** мій співрозмовник Федір Андрійович Плахотнюк, саме в той час служив у Червоній Армії на території Грузії. Цей ковток із чаші народного горя обминув Закавказзя — воно не було зерновим районом країни. Але молоді

вчителів, застосованих методів навчання, програми, нових підходів до навчання та виховання. Д. Д. промислові підприємства можуть не брати участі в цій реформі. Але в Україні повинні здійснюватись реформи? Можна погодитись з автором

від педагогіки, так глибоко розуміє наші болі і так сердечно нам співчуває. На що ще звернув увагу, читаючи листа, це те, що наші проблеми торкнулися тієї сфери, яка вирішувала досі суто економічні питання. Серед оглянутих листів - відповідь привертає увагу відповідь генерального директора виробничого об'єднання «Термінал» тов. Панова. Він підійшов до пи-

повинно. Спроби зрештою школи професійною — ніколи не давали успіху. У нас є досвід в багатьох колгоспах, де, незважаючи на чудові приміщення, соціально-економічні умови, і всього того сектору, що потрібно людині, діти все-таки покидали села. Отже, з цього боку ідея «власної школи» має деякі похибки. Виникає така думка. Сьогодні поширюється ідея

дільниць, тоді будинок має бути в селі. А від себе хочу додати, що така школа можлива лише в цьому варіанті, експериментальному. Такому, скажімо, як запросити для роботи в ній виключно педагогів-новаторів і дати їм можливість навчати дітей виключно за передовими методами педагогіки. **Матеріал підготувала Т. ГРЕЧКО.**

ПЛЯМИ» ІСТОРІЇ

з усієї Вібрали на Гай-лася. в озни-ещенко. док — іднього

солдати навіть не знали, що ж робиться вдома: листи приходили майже повністю замальовані чорнилом. У деяких залишалися тільки слова «Зрастуй» і «До побачення». Федір Андрійович тоді був шофером начальника штабу. Чутки до молодого солдата таки доходили, що на Україні голод, і начальник штабу підтвердив, але наказав мовчати.

чоловік. Для прикладу можна порівняти з Великою Вітчизняною війною — з її фронтів до Тишківки не повернулося 62 чоловіки. Стільки імен викарбувано на братській могилі. «Це було страшніше, ніж війна, — казали мені чоловіки, — бо там хоч була надія, що тебе обміне куля, або вб'є відразу, а в голод було постійне повільне вмирання».

— Е, у нас ще нічого, можна було триматися, — бадьориться Федір Андрійович. — У Гранові і в Наравці, сусідніх селах, голод був страшніший. Там вмирили майже цілі вулиці, трупи лежали відкрито по всьому селу, а в нас такого не було. Гранів же колись був більший від Гайсіна. В часи колективізації в ньому створили аж дванадцять колгоспів!

Гіркою втіхою може бути те, що когось спіткала більша біда. Однак вона була однією — біда, яка спіткала все селянство. Це — сталінські методи господарювання на селі, які вилилися у волюнтаризм, а відтак і у примусову колективізацію. В Тишківці проявлялись всі тенденції, характерні для того періоду життя села. Примусове записування в колгосп, в наслідок чого колгосп розпався — залишилось лише тринадцять господарств на весну 1932, і знову все повторилося. Був збройний опір — з обрізів обстрілювали активістів. Були підпали колгоспного майна. Були і самогубства людей, чие майно силою усуспільнили.

Був, нарешті, і голод. В чому його причини, зараз остаточно сказати важко — тема ще чекає свого дослідника. Скажімо, В. Пахаренко («Літературна

тикою». Зазначається, що в ряді районів, особливо у південній степовій зоні, в 1931 році залишилося незібраним на ланах, невезеним або втраченим під час обмолоту близько половини врожаю. В цілому по республіці називалися цифри від 100 до 200 мільйонів пудів втраченого врожаю.

Фактично ж було заготовлено по селянському сектору в 1930 році — 400 мільйонів пудів, в 1931—380 мільйонів, в 1932 — 195 мільйонів.

Цифра вражає! І це при тому, що проводилась «хибна хлібозаготівельна політика». Відомо, що вона собою являла — комори селян виміталісь дочиста. Головним було взяти хліб, а про господарів думати не було кому. Тому і примусили селянина господарювати всупереч усталеній системі, яку можна було змінити не поспіхом, а повільно, вдумливо, переконуючи. Тому і забрали хліб для вищих «державних» цілей, кинувши людей на поталу смерті. Тому й не зробили всього можливого, щоб зберегти годувальника країни. Щоправда, у 1933 році, наприклад, в Тишківці видавали з нового врожаю по три кілограми хліба на трудовень, але назад нікого з тих вісімдесяти семи вже було не повернути...

А скільки в масштабах республіки? А в цілому по країні? Статистика показує, що за переписом 1939 року фактична кількість населення УРСР поступалася січню 1933 року на 941 тисячу чоловік. Навіть шестирічного приросту населення, як вказує С. Кульчицький, виявилось мало, щоб компенсувати втрати. А був ще й кривавий тридцять сьомий!..

Випробування, які випали на долю Тишківки, однією лише сталінщиною не закінчилися. Згодом село стало бригадним: його приєднали до митківського колгоспу «Думка Леніна». Воно і розділило долю «неперспективних» бригадних сіл, адже основні кошти колгоспи вкладати в будівництво на центральній садибі. Почався повільний занепад, який призвів до того, що навіть початкову школу закрили. Зараз 19 учнів їздять у Митківську восьмирічку, молодь не затримується. Із 380 жителів села понад половину становлять пенсіонери. І сьогодні в Тишківці не радісно — занепадає село, зникає ще один людський осередок із своїми традиціями, своєю історією. Пише зараз історію села колишній учитель Ф. Х. Демченко. Вона в нього ще не закінчена, і хотілося б, аби ніколи й не закінчувалася — це б значило, що в села є перспектива. Ми вже маємо приклади того, як повертаються до життя ще вчора приречені села — згадаємо хоча б Воскодавинець Козятинського району, — як виправляються хибні рішення минулого. Може, пора замислитись і про відродження Тишківки?.

В. МЕЛЬНИК,
наш спецкор.

Гайсинський район.

ВІДРОДЖЕННЯ? ТИШКІВЦІ ЧИ НАСТАНЕ У

ЕСНА

ДЦЯТЬ ТРЕТЬОГО

ла ярк, отами в два вже гла сара-оранена, до села. вшити на-мертви-ни в хо-

довести ння під-айближ-а — на-ного ви-а — не тих, хто

озмовник захотнюк, в у Чер-орії Гру-ного горя не було е молоді

Потім позичив грошей, разом з ним купив на базарі центнер кукурудзяної муки, допоміг упакувати і поставити спеціальний штампель як на військовий вантаж, щоб дорогою не вкрали. Пошта донесла посылку до адресата, і саме це врятувало сім'ю Федора Андрійовича. — Ніхто як слід не турбувався із сталінського керівництва про голодуючі райони. В Грузії пуд кукурудзяної муки тоді коштував 12 карбованців, а на Україні — 800—900, — розповідає Федір Андрійович. — Можна було б централізовано закупити, привезти. Люди віддали б усі гроші, якби лиш життя зберегти.

Міцні дорослі люди ще тримались, а малюки і престарілі вмирили масово. Із сім'ї Дем'яна Рябоконя, де було четверо чоловік, залишилась одна дочка. Вмерла вся сім'я на прізвище Ющенко — імені мені не згадали. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. Всього в селі, яке тоді нараховувало 250—260 дворів, вмерло від голоду 87

Україна», № 45 за 1988 р.) вважає, що Сталін використав голод для того, щоб поставити селянство на коліна, але йому бракує переконливої аргументації.

Значно глибше розглядає причини голоду професор С. Кульчицький в «Сільських вістях» за 12 червня 1988 року: «Штучне форсування темпів колективізації привело не до піднесення продуктивних сил сільського господарства, а до наростання труднощів. У селян, які несподівано для себе стали колгоспниками, не було стійкої психологічної переконаності у перевагах колективної праці. Стара психологія селянина-односібника знаходила вияв у низькому рівні дисципліни в колгоспах, організаційному безладді, знеосібці й зривняйлівці, розкраданні громадського майна, байдужому ставленні до всього, що за межами власної присадибної ділянки.

...У переважній більшості колгоспів наростала анархія виробництва, поглиблювана хибною хлібозаготівельною прак-